

MỘT CỐNG HIẾN MỚI CỦA GS.VS. PHẠM MINH HẠC CHO TÂM LÝ HỌC NƯỚC NHÀ

Đỗ Long

Viện Tâm lý học.

Từ năm 1980 đến năm 2004, GS.VS. Phạm Minh Hạc đã cho xuất bản 47 công trình nghiên cứu, trong đó có 10 cuốn sách viết bằng tiếng Anh. Có thể nói ông là người đã có những cống hiến có ý nghĩa cho việc nghiên cứu một số vấn đề lý luận và thực tiễn của các khoa học về con người nói chung, về tâm lý học, giáo dục học nói riêng. Gần đây, tác giả lại cho ra mắt bạn đọc cuốn *“Tâm lý học nghiên cứu con người trong thời đổi mới”*. Chúng ta một lần nữa chào mừng sản phẩm tinh thần quý báu này của ông với gần 400 trang gồm 7 chương *“Suy nghĩ bước đầu về nghiên cứu con người”*; *“Cơ sở phương pháp luận”*; *“Văn hoá và tâm lý con người”*; *“Một số khái niệm công cụ”*; *“Sơ bộ tìm hiểu một số triết lý về con người”*; *“Một số kết quả nghiên cứu cụ thể”*; *“Đầu thế kỷ XXI”*.

Tuy nói là những suy nghĩ bước đầu về nghiên cứu con người, nhưng ông đã trình bày cả một hệ thống quan điểm không chỉ là cơ sở phương pháp luận có tính định hướng cho toàn bộ hoạt động nghiên cứu, mà còn chỉ ra mối quan hệ khăng khít giữa chúng với thực tiễn của sự nghiệp phát triển xã hội nước ta trong giai đoạn hiện nay. Đó là tư tưởng khẳng định “con người giữ vị trí trung tâm trong phát triển kinh tế - xã hội, con người là nguồn lực quan trọng nhất để phát triển đất nước nhằm phục vụ con người, vì lợi ích của từng người, từng tập thể và cả xã hội, trong đó lợi ích cá nhân là động lực trực tiếp của sự phát triển”⁽¹⁾. Quan điểm này là “nền tảng xây dựng tâm lý học” và “tâm lý học - đèn lượt nó - có ý nghĩa cực kỳ to lớn đối với việc nghiên cứu con người”. Ông khẳng định: “tâm lý học giữ vị trí trung tâm, then chốt trong các khoa học về con người, nhất là trong giáo dục và đào tạo”. Nói tới sứ mệnh của nhà trường, ông nhấn mạnh “tri thức thì khô cạn, còn nhà trường thì phải phục vụ cuộc sống sinh động; nhà trường phải phát triển ở mỗi cá thể các phẩm chất

và năng lực có giá trị cho cuộc sống xã hội”. Ông tiếp tục nhận định: “con người là giá trị sản sinh ra mọi giá trị, là thước đo chuẩn bị trước hết từ việc tập trung vào vấn đề con người - chủ thể của lịch sử, chủ thể của mọi quá trình biến đổi xã hội. Thời kỳ đổi mới ở nước ta cũng vậy”.

Nghiên cứu mối quan hệ giữa văn hoá và con người, văn hoá học và tâm lý học, tác giả đã nêu bật “năm điểm lớn xây dựng nền văn hoá dân tộc mà Hồ Chí Minh đã chỉ ra. Đó là:

1. Xây dựng tâm lý: Lý cách, tinh thần độc lập tự cường.
2. Xây dựng luân lý: Biết hy sinh mình, làm lợi cho quần chúng.
3. Xây dựng xã hội: Mọi sự nghiệp đều liên quan đến phúc lợi của nhân dân trong xã hội.
4. Xây dựng chính trị: Dân quyền.
5. Xây dựng kinh tế.

Nghiên cứu giá trị truyền thống của văn hoá, văn minh Việt Nam, GS.VS. Phạm Minh Hạc nhận định “Bản sắc riêng của văn hoá Việt Nam là tính thần dân tộc, tâm hồn dân tộc, bản lĩnh dân tộc, tính cách dân tộc, phong tục dân tộc, tóm lại là sức mạnh nội sinh của dân tộc và con người Việt Nam có cội rễ sâu xa, bảo đảm sự trường tồn của dân tộc”. Để phát huy những truyền thống tốt đẹp của văn hoá dân tộc, giáo dục phải tập trung vào việc xây dựng con người với các phẩm chất:

- Có tinh thần yêu nước, tự cường dân tộc, phấn đấu vì độc lập dân tộc và chủ nghĩa xã hội, có ý chí vươn lên, đưa đất nước thoát khỏi nghèo nàn lạc hậu, đoàn kết, hữu nghị với nhân dân thế giới vì hoà bình và tiến bộ xã hội.

- Có ý thức tập thể, đoàn kết, phấn đấu vì lợi ích chung.

- Có lối sống lành mạnh, nếp sống văn minh, cần kiệm, trung thực, nhân nghĩa, tôn trọng kỷ cương, phép nước, quy ước của cộng đồng, có ý thức bảo vệ và cải thiện môi trường sinh thái.

- Lao động chăm chỉ với lương tâm nghề nghiệp, có kỹ thuật, sáng tạo, có năng suất cao, vì lợi ích của bản thân và gia đình, tập thể và xã hội.

- Thường xuyên học tập, nâng cao hiểu biết, trình độ chuyên môn, trình độ thẩm mỹ và thể lực.

Trình bày một số khái niệm con người, tác giả lần lượt phân tích nhiều vấn đề lớn vừa mang tính bản chất, vừa mang tính thời sự như: con người xuất hiện; con người là gì; cấu trúc người, cấu trúc bền vững; đa dạng văn hoá và phát triển con người bền vững; phát triển con người bền vững là trọng điểm của chất lượng giáo dục; xây dựng xã hội học tập là cơ sở quan trọng để phát triển con người bền vững. Hy vọng, từng vấn đề nêu trên sẽ được triển khai nghiên cứu sâu và rộng vì ý nghĩa và giá trị của chúng sẽ rất lớn đối với sự phát triển con người.

Sau khi điểm lại các cách tiếp cận từ Freud đến Vugốtxki, từ Rubinstêin đến Lêônchiep, tác giả nêu lên định nghĩa về nhân cách như sau: *“Nhân cách con người là một chủ thể, là hệ thống các thái độ của mỗi người thể hiện ở mức độ phù hợp giữa thang giá trị và thước đo giá trị của người ấy với thang giá trị và thước đo giá trị của cộng đồng và xã hội; độ phù hợp càng cao thì nhân cách càng lớn”*.

Tổng hợp những nghiên cứu về con người Việt Nam, tác giả đã dày công nghiên cứu những thành tựu mà những người đi trước để lại dấu ấn sâu đậm trong nhiều tác phẩm. Đó là GS. Đào Duy Anh với *“Việt Nam văn hoá sử cương”*, là Nguyễn Hiến Lê với *“Khổng Tử”*, là Nguyễn Đình Khoa với *Các dân tộc ở Việt Nam*, là Phan Huy Lê - Trần Quốc Vượng - Hà Văn Tấn - Lương Ninh với *Lịch sử Việt Nam* (Tập I), là Nguyễn Văn Huyền với *Toàn tập* của ông. Điều đặc biệt có ý nghĩa đối với tâm lý học là các ông đã bước đầu phân tích về những đặc điểm tính cách của con người Việt Nam, về mẫu người Việt Nam, về hệ giá trị Việt Nam trong giai đoạn hiện nay dưới tác động vô cùng mạnh mẽ của sự nghiệp đổi mới đất nước. Cũng qua các phần trình bày của GS.VS. Phạm Minh Hạc, người đọc có thể nhận thức sâu hơn những thành tựu nghiên cứu con người trong thập kỷ 90 của thế kỷ XX với rất nhiều số liệu, tư liệu phong phú. Đề cập đến vấn đề giáo dục con người cho hôm nay và ngày mai, tác giả cho rằng chúng ta phải hình thành hai thuộc tính mới cho con người Việt Nam đó là *thích nghi và sáng tạo*. Ông trình bày khá thuyết phục những quan điểm và ý tưởng của mình về phát triển toàn diện con người với các giải pháp thiết thực và cụ thể. Nghiên cứu giá trị nhân cách, ông đã phân tích một loạt vấn đề, trong đó nổi bật là mối quan hệ giữa giá trị và hoạt động, giá trị trong cấu trúc nhân cách, khái niệm giá trị nhân cách, nhân cách theo định hướng xã hội chủ nghĩa... Ông khẳng định người dân Việt Nam có nhân quyền, có dân quyền từ “Tuyên ngôn Độc lập” mà Hồ Chí Minh đã trình trọng tuyên bố ngày 2/9/1945. Ông nhận định giá trị dân chủ là một trong những giá trị quý nhất của con người và hiện nay Việt Nam đang trên đường dân chủ hoá. Bàn về tiềm năng - năng lực - nhân tài, ông đã lần lượt trình bày - tuy ngắn gọn nhưng súc tích - những ý tưởng chính của các khái niệm như: *tiềm năng của con*

người; khả năng của con người; năng lực của con người; năng khiếu của con người; tài ba của con người; tài năng; thiên tài; sáng tạo; nhân tài.

Tư tưởng phát triển toàn diện con người một cách bền vững - theo tác giả - “là một bộ phận của quan điểm phát triển”. Do đó “đường lối, chính sách của Đảng và Nhà nước phải giữ một vai trò hết sức quan trọng, tức là phải tạo ra các nguồn lực cho phát triển con người và trước hết là phải đầu tư cho giáo dục, đào tạo, khoa học, công nghệ, sức khỏe..., tạo hệ thống đòn bẩy thúc đẩy con người phát triển. Chiến lược con người gắn bó chặt chẽ với chiến lược nguồn nhân lực”.

Công trình “*Tâm lý học nghiên cứu con người trong thời đổi mới*” của GS.VS. Phạm Minh Hạc là một tác phẩm quý. Tính lý luận và thực tiễn của cuốn sách đã thể hiện rất rõ ở cách đặt vấn đề, ở cách tiếp cận, ở tầm khái quát, ở sự lý giải và phân tích sâu sắc một hệ thống vấn đề có liên quan đến nghiên cứu và ứng dụng tâm lý học phục vụ cho sự nghiệp phát triển của con người, cũng tức là cho sự phát triển của đất nước.

Công trình của tác giả có giá trị khoa học xứng đáng được đánh giá cao. Những nhận định và kết luận mà ông rút ra là những kết quả nghiên cứu bổ ích góp phần hoạch định chính sách xã hội một cách phù hợp hơn nhằm thực hiện chiến lược con người một cách có hiệu quả hơn. Đối với các nhà khoa học nghiên cứu con người, các cơ sở nghiên cứu và giảng dạy trước hết là tâm lý học và sau đó là triết học, xã hội học, giáo dục học cũng như đối với nghiên cứu sinh, sinh viên theo học các lĩnh vực tri thức nói trên, cuốn sách của GS.VS. Phạm Minh Hạc có giá trị về phương pháp luận, về các cách tiếp cận, cũng như về nội dung. Xin chúc mừng tác giả và hân hạnh giới thiệu tác phẩm nói trên cùng bạn đọc.

Chú thích

(1) Tất cả nội dung mà người giới thiệu đặt trong ngoặc kép (“...”) đều được trích dẫn từ công trình nói trên.